

กล้วยไม้เป็นยา

Orchid Medicine

โดย อาจารย์วินัย แสงแก้ว

คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

กล้วยไม้หรือ เอื้อง จัดเป็นพืชดอกในวงศ์ Orchidaceae ที่มีความหลากหลายมากที่สุดวงศ์หนึ่ง พบว่าวงศ์กล้วยไม้มีประมาณ 763 สกุล (genus) และประมาณ 28,000 ชนิด (species) หรือคิดเป็น 6-11 เปอร์เซ็นต์ของพืชดอกที่มีเมล็ด (seed plants) สกุลที่มีมากได้แก่ Bulbophyllum (ประมาณ 2,000 ชนิด) Epidendrum (ประมาณ 1,500 ชนิด) Dendrobium (ประมาณ 1,400 ชนิด) และสกุล Pleurothallis (ประมาณ 1,000 ชนิด) กล้วยไม้จัดอยู่ในกลุ่มพืชใบเลี้ยงเดี่ยว มีลักษณะการเติบโตอยู่ 3 ประเภทคือ

1. กล้วยไม้อิงอาศัย (epiphytic orchid) เป็นกล้วยไม้ที่อาศัยบนต้นไม้ยืนต้น ใช้รากยึดเกาะต้นไม้ให้ติดแน่น และสามารถหาจากทางราก ได้แก่ กล้วยไม้สกุลสิงโต สกุลหอย เป็นต้น

2. กล้วยไม้ดิน (terrestrial orchid) เป็นกล้วยไม้ที่มีรากอาศัยที่ผิวดินหรือใต้ผิวดินที่เรียกว่า “ลำต้นใต้ดิน” หลายชนิดสามารถเจริญเติบโตได้ทุกฤดูกาล กล้วยไม้ประเภทนี้สามารถพบได้ในป่าดงดิบ เช่น สกุลท้าวดูลุ สกุลลั่นมิงกร สกุลบัวสันโดษ สกุลว่านอึ้ง เป็นต้น กล้วยไม้กลุ่มนี้มีจำนวนชนิดรองลงมาจากกลุ่มกล้วยไม้อิงอาศัย

3. กล้วยไม้อาศัยบนหิน (lithophytic orchid) เป็นกลุ่มกล้วยไม้ที่มีการเจริญเติบโตโดยอาศัยอยู่บนหินแทนการยึดเกาะบนดินหรือต้นไม้ ปกติมักพบอยู่ใกล้กับมอสและไลเคน เช่น เอื้องม้าวิ่ง เอื้องกระเจี๊ยง และเอื้องคำหิน เป็นต้น

การใช้ประโยชน์นอกจากเป็นไม้ดอกไม้ประดับแล้วปัจจุบัน พบว่า กล้วยไม้หลายชนิดมีสรรพคุณทางสมุนไพร และได้รับการศึกษาวิจัยการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง มีรายงานว่ากล้วยไม้เป็นยาสมุนไพรมากถึง 24 สกุล (Genus) โดยเฉพาะสกุล Dendrobium ที่มีถึง 60 ชนิด ตัวอย่าง เช่น เอื้องตะวาบใหญ่ (*Dendrobium leonis* Lindl. Rchb.f.) เอื้องสายสีดอก (*Dendrobium cumulatum* Lindl.) เอื้องเก็กก๊ว (*Dendrobium nobile* Lindl.) เอื้องคำ (*Dendrobium chrysanthum* Wallich ex Lindley) เอื้องแฉวมยุรา (*Dendrobium fimbriatum* Hook.) *Dendrobium loddigesii* Rolfe *Dendrobium candidum* Wall. ex Lindl. และ *Dendrobium officinale* Kimura et Migo เป็นต้น ในประเทศจีน รู้จักกล้วยไม้ที่ใช้เป็นยาแก้พิษในนาม สีอ-หู (Shi-Hu) ประกอบด้วย ไม้สกุล Dendrobium หลายชนิดซึ่งมีข้อบ่งใช้ตาม Chinese Pharmacopoeia ในการรักษาโรคตับ โรคไต บำรุงกระเพาะอาหาร แก้ปวด ลดไขมันบวม เป็นต้น

สำหรับประเทศไทยมีการศึกษาวิจัย เช่น เอื้องคำฝอย (*Dendrobium brymerianum* Rchb. f.) สารสกัดจากกล้วยไม้ชนิดนี้มีฤทธิ์เป็นพืชต่อเซลล์มะเร็งได้ และ เอื้องคำ (*Dendrobium chrysanthum* Wallich ex Lindley) ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ได้นำมาศึกษาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์จากส่วนของดอก ที่มีสรรพคุณช่วยผ่อนคลายและช่วยให้นอนหลับได้ดี

ลักษณะต้นของเอื้องคำ (*Dendrobium chrysanthum* Wallich ex Lindley)
ใช้ส่วนของดอกสำหรับทำสมุนไพรชาชง

ดอกเอื้องคำ (*Dendrobium chrysanthum* Wallich ex Lindley)

ดอกเอื้องคำสำหรับใช้ทำชาชง

Orchid Medicine

By Mr. Winai Sangkaew

Faculty of Agricultural Production, Maejo University

Orchids or “Euang” in Thai language are one of the most diverse flowering plants in the Orchidaceae family. It is found that the family Orchidaceae contains about 763 genera and about 28,000 species or accounts for 6–11 percent of seed plants. The most abundant genera are *Bulbophyllum* (about 2,000 species), *Epidendrum* (about 1,500 species), *Dendrobium* (about 1,400 species) and *Pleurothallis* (about 1,000 species). In fact, orchids are regarded as monocotyledon having three types of growth characteristics :

1. Epiphytic orchid – It lives in tall trees (perennials), using roots to hold the tree firmly and allow it to breathe through the roots such as *Bulbophyllum* and *Dendrobium*.

2. Terrestrial orchid – It has roots that live on the surface of the soil or underground, which is called an underground stem. Many of its species can grow every season and can be found in rainforest such as *Brachycorythis helferi* (Rchb.f.), *Habenaria*, *Nervilsa aragoana*, *Eulophia macrobulbon*, etc. The terrestrial orchid has the second largest number of species next to the epiphytic orchid.

3. Lithophytic orchid – It grows on the rock instead of soil surface or trees. Normally, it is found near moss and lichen such as *Doritis pulcherrima*, *Epigeneium amplum* (Lindl.) Summerh. and *Eria lasiopetala* (Willd.).

Currently, aside from ornamental plants, many orchid species are orchid medicine since it has medicinal properties and has been extensively studies about utilization. There are 24 genera of orchid medicine; particularly on *Dendrobium* which comprises 60 species. Examples are *Dendrobium leonis*, Lindl. Rchb.f., *Dendrobium cumulatum* Lindl., *Dendrobium nobile* Lindl., *Dendrobium chrysanthum* Wallich ex Lindley, *Dendrobium fimbriatum* Hook, *Dendrobium loddigesii* Rolfe, *Dendrobium candidum* Wallich ex Lindl. And *Dendrobium officinale*. Kimura et Migo. In China, orchid medicine is widely known as “Shi-Hu” and it comprises many species of *Dendrobium*. Actually, there are indications according to Pharmacopoeia for the treatment of liver disease, kidney disease stomach nourishment pain relief, fever reduction, swelling reduction, etc.

In Thailand, there are researches such as *Dendrobium brymerianum* Rchb.f.–extracts from this orchid have a cytotoxic effect on cancer cells, and *Dendrobium brymerianum* Wallich ex Lindley which Maejo University has conducted a study and processed into powdered tea from the flower parts that have properties to help relax and help sleep well.

Characteristics of *Dendrobium chrysanthum* Wallich ex Lindley. Flower parts are used to main herbal tea

Dendrobium chrysanthum Wallich ex Lindley Flower

Tea brewed from *Dendrobium chrysanthum* Wallich ex Lindley.

